

До Председателя  
на Научното жури, определено със  
Заповед № РД-06-555/02.03.2018 г.  
на Ректора на ИУ – Варна

## РЕЦЕНЗИЯ

на

дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен  
„доктор” по професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма  
„Индустриален бизнес“

**Автор на рецензията: Проф. д-р Любчо Варамезов**, катедра „Индустриален  
бизнес и предприемачество” при СА „Д. А. Ценов” – Свищов

**Автор на дисертационния труд: Мирослав Недков Манев**, редовен  
докторант към катедра „Индустриален бизнес” при Икономически университет -  
Варна

**Тема на дисертационния труд: „Ефекти от вноса на преки чуждестранни  
инвестиции в производството на автомобилни компоненти върху българските  
предприятия”**

**Основание за написване на рецензията:** Заповед № РД-06-555/02.03.18 г.  
на Ректора на ИУ - Варна, с която е утвърден съставът на Научното жури, както и  
решение на Научното жури на своето първо заседание, проведено на 06.03.2018 г., с  
което съм определен за рецензент по процедурата за защита на дисертационния  
труд на докторант Мирослав Манев

### **I. Общо представяне на дисертационния труд**

Предмет на изследване на предложени за рецензиране дисертационен труд  
са ефектите, които преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) оказват върху

развитието на българските предприятия, произвеждащи автомобилни компоненти и техните контрагенти. Общият обем на дисертационния труд е 248 стр. и включва съдържание, увод, четири основни части (глави I, II, III и IV), заключение, използвана литература и приложения. Обемът отговаря на и дори надхвърля общоприетите изисквания за обем на подобен род научно изследване. Основните части на дисертационния труд са съразмерни, взаимно свързани и разработени в логическа последователност. В текста са включени голям брой фигури (40 бр.) и таблици (70 бр.). Докторантът е посочил общо 207 броя използвани източници, свързани с темата на дисертационния труд, от които 33 са на кирилица, 159 – на латиница, както и 15 Интернет източници. Както в количествено, така и в качествено отношение ползваната и цитираната литература са напълно достатъчни. Приложенията включват пет анкетни карти, като част от методическия инструментариум, както и списък на предприятията от група С 29.3 „Производство на части и принадлежности за автомобили“.

При провеждане на научното изследване докторантът прилага различни научни подходи и методи. Умело е използван специализиран софтуер за обработка на получените от проведеното емпирично проучване първични данни. Авторът е разработил анкетни карти, с помощта на които респондентите (местни клиенти, доставчици, дистрибутори и др.) сами определят хоризонталните и вертикалните косвени ефекти от преките чуждестранни инвестиции в производството на автомобилни компоненти.

Постигнатите научни и научноприложни резултати убеждават, че авторът на разработката притежава необходимите теоретични знания и способности за провеждане на самостоятелни научни изследвания. Видът и обемът на дисертационния труд отговарят на изискванията на чл. 27, ал. 2 от действащия към момента на написване на рецензията Правилник за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България.

## II. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд

Актуалността, научната и практическата значимост на темата за преките чуждестранни инвестиции произтичат от широкото им навлизане през последните години в българската икономика и тяхното влияние върху развитието на местните стопански субекти. Априори се приема, че влиянието им върху приемащата (в случая - българската) икономика е положително, че водят до икономически растеж, и, следователно – че чуждестранните инвестиции трябва да бъдат насърчавани. В определени случаи или сектори на икономиката обаче ПЧИ могат да окажат и негативно въздействие върху приемащата страна. Затова оценявам като правилна позицията на автора, че държавната политика към чуждестранните инвестиции следва да се основава на систематичното изучаване на ефектите от тях, че политиките за насърчаване на ПЧИ, за да бъдат целенасочени, обосновани и, в крайна сметка - ефективни, трябва да се базират на резултатите от обективни научни изследвания за влиянието на ПЧИ върху българската икономика, а не на „предположения и препратки от чужди страни“. Актуалността и значимостта на темата за преките чуждестранни инвестиции обуславят и нарастващия интерес към нея от страна на изследователи, предприемачи, политици. В същото време е коректно да се отбележи, че подобно задълбочено научно изследване на прякото и косвеното влияние на ПЧИ върху българската икономика и, в частност, на преките чуждестранни инвестиции в производството на автомобилни компоненти върху други местни стопански субекти, у нас не е правено. В допълнение, избраната тема позволява на автора да демонстрира своята ерудиция и да разгърне своя безспорен изследователски и аналитичен потенциал.

За постигане на основната цел на дисертационния труд (изследване и оценка на преките и косвените ефекти от вноса на преки чуждестранни инвестиции в производството на автомобилни компоненти, както и извеждане на насоки за формиране на надеждна и ефективна политика за максимизиране ползите от ПЧИ) докторантът е разгърнал своето изследване в **четири** основни части. Във **увода** той последователно аргументира интереса към ПЧИ; разглежда нееднозначните ефекти

от тяхното реализиране; акцентира на необходимостта от държавна политика, която да цели приобщаване на интересите на чуждестранните инвеститори с националните интереси. Оценявам като сполучливи направените от автора формулировки на предмета, обекта, целта и задачите на изследването, изследователската теза и подтезите. Изведени са и ограничения, свеждащи се до обхвата на проучените предприятия и реализираните в тях ефекти.

В глава **първа**, въз основа на теоретичен анализ на различните дефиниции на ПЧИ, докторантът извежда характерните черти на тези инвестиции, отличаващи ги от портфейлните чуждестранни инвестиции. Критично анализира съществуващите подходи за статистическо дефиниране на ПЧИ, като обосновано предлага нов подход в отчитането на чуждестранните инвестиции, който позволява по-задълбочено анализиране на ефектите в зависимост от равнището на чуждестранната собственост. Авторът правилно насочва вниманието към формите и мотивите за осъществяване на преки чуждестранни инвестиции, тъй като ефектите при различните форми (ново предприятие, сливане и поглъщане и др.) на ПЧИ са различни; същото се отнася и за мотивите на чуждестранния инвеститор (принудителни - pull или проактивни - push). Предметът на дисертационния труд – ефектите, които ПЧИ оказват върху развитието на приемащата страна, са изяснени и класифицирани в зависимост от начина им на въздействие, времевия хоризонт, типа на връзките, посоката на ефекта, равнището на проявата им и др. признаци. Специално внимание е отделено на преките и косвените ефекти от ПЧИ, тъй като тяхното реализиране позволява най-пълно да бъде измерено влиянието на ПЧИ върху местните предприятия. В тази част на дисертационния труд авторът не ограничава своето изложение само до преглед на съществуващите теоретични постановки в областта на ПЧИ (относно същността, видовете, ефектите, формите, мотивите за реализация на ПЧИ и др.), а, водейки теоретична дискусия, аргументирано изразява собственото си виждане и позиция по разглежданите категории и понятия.

Липсата на подходящ модел за оценка на преките чуждестранни инвестиции в България и участието им в процеса на глобализация на световната автомобилна индустрия провокира разработването и представянето в глава **втора** на авторски модел, който съчетава познати и вече утвърдени практики в измерването на ПЧИ със специфични изследователски инструменти. Тази част на дисертационния труд продължава с анализ на моментното състояние на ПЧИ в страната, основните вносители на ПЧИ, структурата и динамиката на преките чуждестранни инвестиции в страната, тяхното регионално и секторно разпределение в България, както и размера и динамиката на ПЧИ в група С 29.3 за изследвания период. За по-доброто разбиране на обекта на изследване (предприятията от група С 29.3 „Производство на части и принадлежности за автомобили“) докторантът очертава общата картина на автомобилната индустрия в глобален план, изяснява мотивите за износ на ПЧИ в автомобилостроенето и организацията на задграничното производство, насочва вниманието към възникващите връзки между филиалите и производителите на компоненти от първо ниво, както и между производителите на компоненти от по-ниските нива. Разгледани са и ефектите от задграничната дейност на автомобилните компании и различните канали, по които могат да възникнат тези ефекти. Провеждането на анкетно проучване позволява на автора да очертае профила на предприятията в България с чуждестранно участие в автомобилостроенето. Очаквано, основните мотиви за осъществяване на ПЧИ в българското автомобилостроене са ниското заплащане и ниските данъци, връзките на предприятията с чуждестранно участие с български доставчици са слаби, а приходите от реализирана на българския пазар продукция – малки и като абсолютна стойност, и като относителен дял от общите приходи от продажби.

**Трета** глава има подчертано методологичен характер. За да изгради адекватен на целите на настоящето изследване методически инструментариум, авторът прави обстоен анализ на инструментариума, използван в предходни научни изследвания, търсещи косвените ефекти от вноса на ПЧИ. Той правилно отбелязва, че измерването и оценката на преките ефекти от чуждестранните инвестиции не е

трудно, но емпиричното измерване на косвените ефекти е проблем, който не е намерил еднозначно решение и който води до разнопосочни резултати, неточности и дори изненадващи заключения. Докторантът използва резултатите от критичния анализ на проведените в миналото изследвания като отправна точка при разработването на собствена методика за измерване на косвените ефекти от ПЧИ. Разработеният от автора концептуален модел е естествено продължение и конкретизация на предложението в глава втора модел за обща оценка на ПЧИ в България и позволява задълбочаване на изследването на ПЧИ в посока измерване и оценка на произтичащите от тях ефекти. За провеждането на емпиричното изследване е разработена методика, използването на която позволява оценка както на преките, така и на косвените ефекти от ПЧИ. Отчитайки минали емпирични изследвания, възможните данни, които могат да бъдат извлечени от финансовите отчети, статистически бази данни и анкетни проучвания, авторът предлага методика за оценка на всички значими *преки* ефекти от ПЧИ и методика за измерване на *косвените* ефекти, която отчита и оценява конкретните канали, по които те възникват. Използването на двете методики позволява да се очертаят по-пълно позитивите и негативите от реализацията на ПЧИ.

Глава **четвърта** има емпиричен, аналитичен, оценъчен и идеен характер. Представени са резултатите от емпиричното изследване на преките, хоризонталните и вертикалните косвени ефекти от ПЧИ. Идентифицирани, измерени и оценени са преките ефекти върху равнището на използваните технологии, персонала, размера на българските доставки в група С 29.3, финансовите резултати и показатели, опазването на околната среда, като след всяко от посочените направления на преките ефекти са направени обобщения и изводи. Равнището на хоризонтални косвени ефекти от ПЧИ е оценено чрез система от показатели, включваща увеличена конкуренция, демонстрация и имитация на нови практики и технологии, мобилност на трудови ресурси, възможности за износ, участия в клъстери, обмен на информация, изменения в заплащането в бранша, като е отчетено слабо положително влияние върху изцяло българските предприятия, производители на

автомобилни части. Равнището на вертикални косвени ефекти „назад“ от ПЧИ е оценено чрез система от показатели, включваща степен на полезност на сътрудничеството, степен на влияние на осъществени обучения на служители, степен на влияние на трансфера на продуктови технологии, степен на влияние на обема на поръчките, степен на влияние на специфичните изисквания, като е отчетено значително положително влияние на предприятията с чуждестранно участие върху техните български доставчици. Установено е, че вертикални косвени ефекти „напред“ към български предприятия, които са дистрибутори и клиенти на филиалите на ТНК в България, произвеждащи автомобилни части, липсват. В края на тази част на дисертационния труд авторът предлага модел за развитие на българското автомобилостроене чрез вноса на ПЧИ. Изведени са основните насоки за формиране на ефективна политика за максимизиране на ползите от преките чуждестранни инвестиции в производството на автомобилни компоненти, както и редица препоръки и мерки, чиито бенефициенти са органите на изпълнителната и местната власти, които формират националните, съответно регионалните политики.

В **заключението** на дисертационния труд докторантът прави обобщение на постигнатите резултати. Считам, че тези резултати потвърждават формулираната в увода основна изследователска теза и нейните подтези, а основната цел на настоящето изследване е постигната.

При разработването на дисертационния труд авторът е спазил правилата на научната етика. Литературните източници са цитирани коректно.

Заедно с дисертационния труд Мирослав Манев е представил, според изискванията, и автореферат. Той е разработен съгласно обичайната практика, синтезирано и достоверно отразява постиженията на дисертационния труд и съдържа справка за научните и научно-приложните приноси.

По дисертационния труд Мирослав Манев е представил и списък с публикации, който включва общо 5 заглавия (две статии и три доклада), като всички са самостоятелни разработки. С това той напълно отговаря на изискванията на чл. 35, ал.1, т.5 от ПУРПНСЗД в ИУ – Варна. Публикациите са свързани с

темата на дисертационния труд и отразяват отделни важни аспекти от работата върху нея. Статиите са публикувани в авторитетни списания, а представянето на отделни части от дисертационния труд на различни форуми у нас допринася за тяхното разпространение сред академичната общност и заинтересованите лица от практиката.

Структурата и съдържанието на дисертационния труд на докторант Мирослав Манев съответстват на изискванията на чл.34, ал.2 и ал.3 от Правилата за условията и реда за придобиване на научни степени в ИУ – Варна.

### **III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд**

Съгласно чл.27, ал.1 от ППЗРАСРБ дисертационният труд трябва да съдържа научни или научноприложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. В представения за рецензиране дисертационен труд се открояват следните приноси, имащи теоретичен, теоретико-методологичен или теоретико-приложен характер:

**Първо**, въз основа на задълбочени проучвания и критичен анализ са обогатени и допълнени редица теоретични постановки в областта на теорията за ПЧИ и са предложени авторски адаптирани варианти на класификациите на мотивите, формите и видовете ефекти от преките чуждестранни инвестиции.

**Второ**, предложен е нов подход в отчитането на чуждестранните инвестиции, който позволява по-задълбочено анализиране на ефектите в зависимост от равнището на чуждестранната собственост.

**Трето**, разработен е авторски модел за анализ и оценка на преките и косвените ефекти от ПЧИ в производството на автомобилни компоненти, който съчетава познати и вече утвърдени практики в измерването на ПЧИ със специфични изследователски инструменти.

**Четвърто**, въз основа на резултатите от цялостното изследване са изведени насоки за формиране на ефективна политика за максимизиране на ползите от ПЧИ в производството на автомобилни компоненти.



Считам, че постигнатите резултати от изследването могат да бъдат използвани от ръководствата на предприятията с чуждестранна собственост за цялостна оценка на ефектите от инвестициите, както и за оценка на рисковете от изтичане на ноу-хау, персонал и технологии към други стопански субекти. Резултатите от изследването могат да бъдат полезни и за предприятията с изцяло българска собственост чрез възможностите за пренасяне на добри практики от чуждестранните инвеститори. Макар да не са посочени доказателства към настоящия момент, авторът на рецензията, отчитайки по-горе посочените приноси и качества на дисертационния труд, е убеден, че в бъдеще научните постижения на докторанта ще намерят отзвук и признание в специализираната научна литература и практиката.

#### **IV. Коментари, забележки и препоръки по дисертационния труд**

Както отбелязах по-горе, дисертационният труд на докторант Мирослав Манев е оригинална разработка по един актуален, значим за теорията и практиката проблем. Тематиката е сложна и многопластова, изисква добра теоретична подготовка, познания и умения за разработване и прилагане на подходящ методологичен инструментариум, отчитащ спецификата на обекта на изследване и съобразен с поставената цел, изследователски и аналитични способности и креативност. Авторът отлично се е справил със своята нелека задача. Затова цялостната ми оценка както за качества на дисертационния труд, така и за изследователските способности на докторант Мирослав Манев е много висока и нямам сериозни критични бележки. На фона на безспорните научни постижения обаче недобро впечатление правят правописни и пунктуационни грешки; вътрешната структура на т.3.4. „Методика за анализ и оценка на косвените ефекти“; не става ясно коя е функцията, разглеждана от автора на с. 100 (трети абзац) и някои други досадни грешки и дребни пропуски. Разбира се, това не променя общата ми оценка за качества на дисертационния труд, но би било добре авторът

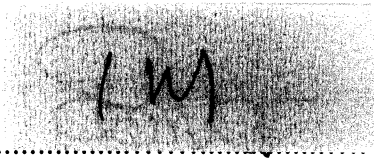
да обръща по-голямо внимание на детайлите в своите бъдещи изследвания и публикации.

#### V. **Обобщено заключение и становище**

Представеният за рецензиране дисертационен труд на тема „Ефекти от вноса на преки чуждестранни инвестиции в производството на автомобилни компоненти върху българските предприятия” е оригинално научно изследване, със значими за теорията и практиката резултати.

Считам, че представеният от докторант Мирослав Недков Манев дисертационен труд по своя обем, структура, актуалност, оригиналност, научна стойност и практическа значимост отговаря на изискванията на ЗРАСРБ за присъждане на образователната и научна степен „доктор”. Всичко това ми дава достатъчни основания да заявя своя **положителен** вот и да предложа на уважаемите членове на научното жури да подкрепят присъждането на образователната и научна степен „доктор” на Мирослав Недков Манев по професионално направление 3.8. Икономика.

Свищов,  
16.04.2018.

Рецензент.....  
(проф. д-р Л. Варамезов)

ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ ВАРНА	
Вх. №	РД 20-256   18.04.2018

## РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на ОНС „доктор“ по професионално направление 3.8 Икономика, докторска програма „Индуриален бизнес“ на

Икономически университет – Варна

### I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ

Изготвил рецензията: проф. д-р Зоя Младенова

**Основание:** Заповед на Ректора на ИУ – Варна РД № 06-555 от 02.03.2018 г. за назначаване на Научното жури и решение на Научното жури от първото заседание, проведено на 06.03.2018 г.

**Автор на дисертационния труд:** Мирослав Недков Манев

**Тема на дисертационния труд:** „Ефекти от вноса на преки чуждестранни инвестиции в производството на автомобилни компоненти върху българските предприятия“

### II. ДАННИ ЗА ДИСЕРТАНТА

Мирослав Манев получава висшето си образование в ИУ – Варна. През 2009 г. той получава бакалавърска степен по „Икономика на индустрията“, а през 2011 завършва магистърската програма „Корпоративен бизнес и управление“. През 2013 започва обучението си в катедра „Индуриален бизнес“ на ИУ – Варна като редовен докторант. Периодът на обучение продължава до 2016 г. През този период докторантът осъществява всички изискуеми в индивидуалния му план дейности: полага успешно всички докторантски минимума, води преподавателска дейност по дисциплините „Индуриално предприемачество“ и „Кариерно развитие“, набира необходимите кредити. През периода на докторантурата той участва също в два научноизследователски проекта. Отчислен е с право на защита за срок от 5 години през 2016 г. (заповед на Ректора на ИУ – Варна № РД 17-731 от 17.03.2016 г.). Решението за откриване на процедура по защита на докторската дисертация на М. Манев е взето на заседание на катедрата, проведено на 20.02.2018 г. (Протокол № 6/20.02.2018 г.). Понастоящем Мирослав Манев работи в РОТГС – Кълъраш, офис Русе като финансов експерт. Той е член на Асоциацията на преподавателите по икономика и управление на индустрията (АПИУИ).

### III. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд се състои от Увод, 4 глави и Заключение. В края е приложен списък с използваната литература. Към дисертацията има оформени 6 Приложения. Общият обем на дисертацията е 230 страници (без Приложенията).

В Увода докторантът преди всичко аргументира актуалността на разработката, която произтича от ролята на ПЧИ за икономическото развитие на страните в условията на глобализация. Дефинирани са предмета и обекта на изследване. Прецизирана е основната цел: „изследване и оценка на преките и косвените ефекти от вноса на ПЧИ в производството на автомобилни компоненти, както и извеждане на насоки за формиране на надеждна и ефективна политика за максимизиране на ползите от ПЧИ.” (с. 5). Формулирани са основните научни задачи. Зададена е изследователската теза. Обяснени са използваните научни методи. Систематизирани са и наложените на изследването ограничения.

Глава първа представлява теоретико-методологичната основа на цялата разработка. Параграф 1 се занимава с дефиниране и измерване на ПЧИ. Представени и критично са оценени основните теории за ПЧИ, като вниманието е върху еkleктичната парадигма на Дж. Данинг. Изведена е връзката на ПЧИ с ТНК. Дефинирането на ПЧИ се основава на международно признати определения, приети от международните организации. Разкрити са особеностите на статистическото измерване на ПЧИ. В параграф 2 на глава 1 на базата на сериозна проучвателна дейност са изяснени формите и мотивите за осъществяването на ПЧИ. В много важния в теоретично отношение параграф 3 на глава 1 докторантът изследва влиянието на ПЧИ върху приемащите икономики чрез определяне на ефектите от тях. Той правилно отбелязва, че „в световната литература терминът ефекти се е наложил като начин на изразяване, когато става въпрос за влияние/последници от вноса на ПЧИ” (с. 40). Извършена е класификация на ефектите в зависимост от различни критерии (с. 41). След което вниманието е концентрирано върху преките и косвените ефекти, които характеризират влиянието на ПЧИ според начина им на въздействие върху приемащите икономики.

В глава втора се съдържа модел и методически инструментариум за оценка на ПЧИ в българската икономика и участието им в глобализацията на световната автомобилна промишленост. Първо е представен самият модел, след което последователно са разгледани въпросите за вноса на ПЧИ в България (пар. 2 на глава 2), развитието на световната автомобилна промишленост с акцент върху организацията на задграничното производство и изграждането на веригите на стойността (пар. 3) и мястото на вноса на ПЧИ в развитието на автомобилостроенето в България (пар. 4). Обект на изследване са предприятията от група С29.3 „Производство на части и принадлежности на автомобили”, в която към 2015 г. има 26 предприятия под чужд контрол и 47 предприятия – българска собственост. По този начин глава 2 представлява фактологичната база, върху която стъпва изследването в глави 3 и 4.

Глава 3 е посветена на разработването на модел и методически инструментариум за изследване на ефектите от вноса на ПЧИ в българските предприятия от група С29.3. Първоначално докторантът прави анализ на използваните

подходи и инструментариум в предходни научни изследвания в световната и българската наука. След това в пар. 2 представя концептуален модел за разработването на комплексен методически инструментариум, който е продължение и конкретизация на модела, разработен в глава 2. На такава основа в пар. 3 е разработена методика за анализ и оценка на преките ефекти от ПЧИ, а в пар. 4 – за оценка на косвените ефекти. И двете методики са изключително детайлно разработени и са изцяло дело на докторанта. Неговият стремеж е бил да се преодолее едностранчивостта на много от съществуващите изследвания (фокусиращи върху един определен ефект) и да се приложи действително комплексен подход при оценка влиянието на ПЧИ върху местната икономика.

Глава 4 съдържа резултатите от емпиричното изследване на ефектите на ПЧИ върху българските производители на автомобилни компоненти. Емпиричното изследване се основава на приложение на модела и методическият инструментариум, разработени за целта в глава 3. Оценени са както преките ефекти, така и хоризонталните и вертикални косвени ефекти. В тази си част изследването е изключително ценно, тъй като засега е единствено по рода си в България. Разкрита е реалната картина на влияние на вноса на ПЧИ върху предприятията от група С29.3 в българската икономика, като са показани както положителните процеси и тенденции, така и някои негативни такива и неизползвани възможности. Главата завършва с насоки за формиране на ефективна политика за максимизиране на ползите от ПЧИ в производството на автомобилни компоненти у нас. Като прави извода, че филиалите на ТНК в разглеждания сектор имат до голяма степен анклавен характер (с. 192), докторантът представя своя концепция за бъдещото и успешно развитие на българското автомобилостроене чрез внос на ПЧИ. Предлаганите от него мерки са в две основни насоки: увеличаване на чуждестранните инвестиции в автомобилостроенето и обслужващите го сектори, и задълбочаване на връзките между предприятията с чуждестранно участие и българските фирми.

Дисертацията завършва със Заключение, в което са изведени обосновани изводи.

#### **IV. ПРЕЦЕНКА ЗА СТРУКТУРАТА И СЪДЪРЖАНИЕТО НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

Дисертационният труд се отличава с последователна и логически обоснована структура. Анализът се движи от общото към конкретното. Всички включени в дисертацията проблеми са релевантни и в своята съвкупност са позволили на докторанта да адресира дисертационния проблем задълбочено и компетентно. Теоретичната база е солидна и се основава на достиженията на световната наука. Използван е широк спектър от надеждни източници на първична и вторична информация (данни на международни организации: ЮНКТАД, ОИСР и др.; на БНБ и НСИ; анкети и интервюта, данни от отчети и доклади на фирми и др.). За целите на изследването са проведени от докторанта 5 анкетни проучвания, генериращи изобилие от ценна първична информация. Впечатляващ е списъкът с използваната литература,

който включва 174 заглавия. След всяка част на дисертацията са изведени обосновани изводи.

Авторефератът е съставен според изискванията, той отразява адекватно съдържанието на дисертационния труд. Това се отнася и до посочените в Автореферата приноси от докторанта.

## **V. ИДЕНТИФИЦИРАНЕ И ОЦЕНЯВАНЕ НА НАУЧНИТЕ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

Според оценката на рецензента, в дисертацията на М. Манев могат да се идентифицират следните научни и научно-приложни приноси:

1. Теоретичната разработка на въпроса за ефектите на ПЧИ върху приемащата икономика. Тук докторантът извършва трансфер на научно знание от световната към българската наука, осмисляйки критично постиженията на световната наука. И макар че не се съдържа принципно ново знание, за българската икономическа наука то е ново, тук изследването в контекста на България има пионерен характер и това следва да се оцени подобаващо.  
Следва да се отбележи, че трансферът на знания от световната към българската наука играе много важна роля в развитието на българската икономическа наука след 1990 г. Той продължава да има своето значение и понастоящем. Целият въпрос е кой го прави и как го прави. В случая с дисертацията на М. Манев имаме трансфер на научно знание на най-високо равнище.
2. Моделът и методическият инструментариум за анализ и оценка на преките и косвените ефекти от ПЧИ в производството на автомобилни компоненти в България. Отново следва да се подчертае комплексният характер на разработения методически инструментариум. Той е разработен изключително детайлно и позволява да се обхванат всички аспекти на преките и косвени ефекти от вноса на ПЧИ. Моделът и методическият инструментариум са изцяло дело на докторанта. И макар че те са разработени на основата на един определен бранш – производството на автомобилни компоненти, рецензентът е съгласен с оценката на докторанта в Автореферата, че с известно адаптиране те могат да се прилагат за изучаване ефектите от ПЧИ и в други браншове и отрасли.
3. Осъществено на основата на разработения методически инструментариум изследване на преките и косвените ефекти от ПЧИ в производството на автомобилни компоненти в глава 4. За целта са изследвани предприятията под чужд контрол и системата от взаимовръзки с техните контрагенти. Установени са както позитивни, така и негативни преки и косвени ефекти от вноса на ПЧИ в изследвания сектор. Изследването в тази си част е изключително ценно, тъй като то разкрива реалната картина на присъствие на ПЧИ/ТНК в българската икономика. Запасът на ПЧИ в българската икономика е съизмерим с БВП, което свидетелства за едно значително чуждо присъствие в националната ни икономика. В същото време почти отсъстват изследвания които да дават отговор

на въпроса какво правят /какво е влиянието/ ПЧИ в българската икономика. Налице са повече изследвания на чуждестранни автори за последиците на вноса на ПЧИ в България. В този смисъл разработката на М. Манев запълва една голяма празнота и се вписва в началото на едно важно и перспективно направление в развитието на съвременната българска наука – изследването на ефектите от вноса на ПЧИ върху българската икономика.

4. Приносен характер имат и препоръките към икономическата политика – предложените мерки и насоки от докторанта за ефективна политика за максимизиране на ползите от ПЧИ. Положителна страна е, докторантът не се е насочил да прави препоръки към политиката към ПЧИ в България изобщо. Напротив – предложените от него мерки и насоки следват закономерно от направения анализ на влиянието на ПЧИ в производството на автомобилни компоненти и се отнасят до този бранш на икономиката. Тъкмо затова анализът в тази си част има голямо не само научнотеоретично, но и практическо значение и може да се използва от компетентните органи за съответни управленски решения. Както рецензентът е писал не веднъж в свои публикации, при отсъствие на анализ на конкретното влияние на ПЧИ върху българската икономика, политиката към ПЧИ в България се прави на тъмно. В дисертацията на М. Манев ясно се демонстрира изключително важната връзка между изследването на влиянието /ефектите/ на ПЧИ и изводите за една сериозна, научнообоснована и национално отговорна икономическа политика.

## **VI. ПУБЛИКАЦИИ И УЧАСТИЯ В НАУЧНИ ФОРУМИ**

Според информацията в Автореферата, докторант М. Манев има публикувани 5 изследвания върху дисертацията – 2 научна статии и 3 доклада. Една от статиите е на английски език. Докладите са представени пред авторитетни научни форуми. Рецензентът приема, че чрез тези публикации идеите на докторанта в дисертацията са получили достатъчна публичност.

## **VII. КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ**

Излагането на собствена позиция от един млад учен по определен проблем по принцип следва да се оценява положително. Но не във всички случаи. В дисертацията докторантът прави свое предложение за нов подход за отчитане на ПЧИ /с. 23/. Рецензентът счита, че това е въпрос извън компетентностите на докторанта и освен това не се изисква от самото изследване в дисертацията. Определянето на 10% -ят критерий за ПЧИ съвсем не е случайно: в основата му стои процес като дифузията на собствеността, изследвания върху връзката между контрол и собственост и т.н. МВФ се стреми да наложи този критерий като универсален в цял свят и до голяма степен вече успява. Ето защо рецензентът не може да приеме предложението на М. Манев за

нов начин на отчитане на ПЧИ. Следва да се отбележи, че това е един напълно страничен проблем спрямо основното изследване в дисертацията и той по никакъв начин не накърнява достойнствата на дисертационния труд.

## VIII. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на М. Манев представлява цялостно научно изследване по актуален икономически проблеми. Той съдържа теоретична и емпирична част и е разработен на равнището на съвременната наука. Изследването отговаря на най-високите критерий за разработка от подобен характер. Дисертацията съдържа научни и научно-приложни приноси, които представляват оригинален принос в науката. Дисертацията е изцяло дело на докторанта, който демонстрира ерудиция, задълбочени знания по проблема и способност за самостоятелно мислене. Изследването в определена степен има пионерен характер, доколкото анализи на ефектите от вноса на ПЧИ в България са засега изключително оскъдни. Този факт подчертава още повече неговото значение.

Като отчитам всичко гореказано, подкрепям с дълбока убеденост присъждането на ОНС „доктор” на Мирослав Манев и приканвам Научното жури също да гласува положително.

Рецензент:

  
(проф. д-р Зоя Младенова)

18.04.2018 г.